

HISTORISCHE VERENIGING HEEMSTEDE-BENNEBROEK
www.hv-hb.nl

Erfgoedproject Adriaan Pauw

Complete tekst van de video 'Adriaan Pauw, heer van Heemstede'

Nederland... Noord Holland... Heemstede... de Binnenweg.

Het is zaterdag. Topdrukte dus; het lijkt of iedereen tegelijk boodschappen doet. Geen parkeerplaats meer vrij...

Het parkeerprobleem is een echt een probleem van deze tijd. Dat is niet altijd zo geweest...

Zo'n vierhonderd jaar geleden zag het er hier heel anders uit. Dezelfde weg, maar anders. De Binnenweg heette toen 'Heemstederwech' en was niet meer dan een breed voetpad tussen Heemstede en Haarlem. Verder waren er nog niet zoveel straten. Er is in de afgelopen 400 jaar heel wat bijgekomen...

DE FAMILIE PAUW

Laten we eens teruggaan naar die tijd. Ruim 420 jaar terug; naar het jaar 1585 om precies te zijn. En naar Nederland, naar Amsterdam en naar Reinier Pauw, de burgemeester van Amsterdam.

Op 1 november 1585 krijgt de burgemeester van Amsterdam, Reinier Pauw, een zoon en noemt hem Adriaan. Adriaan Pauw.

Met de banen die zijn vader en ook zijn opa hadden, werd veel geld verdiend en dus werd Adriaan geboren in een welvarende familie. Dat had zo z'n voordelen: rijke families hadden veel te vertellen en konden elkaar belangrijke functies geven. Daardoor kon hun invloed steeds groter worden. Om meer indruk te maken kochten ze vaak grote stukken grond, het liefst met een eigen kasteel. Niet ver van Amsterdam lag Heemstede; nog geen stad, of dorp, nee, het was niet meer dan een kapel, een paar wegen, veel duinen, water, en een burcht. Die plek heette 'Heemstede'.

Adriaan Pauw vond het er mooi en kocht de hele plek! Hij noemde zich 'heer van Heemstede'. Hij bezat niet alleen het kasteel, maar ook het grondgebied van Bennebroek. Zo werd Adriaan dus heer van Heemstede én van Bennebroek.

In die tijd woonden er in de beide plaatsen samen niet meer dan 300 gezinnen. Die hadden nog flink de ruimte...

Tegenwoordig biedt ditzelfde gebied ruimte aan 11.000 huishoudens.

Dit hele gebied noemde men een ambachtsheerlijkheid. De heer van een ambachtsheerlijkheid had het recht om allerlei regels te maken en te laten uitvoeren door de schout, die in Heemstede bij het slot hoorde.

De burcht die Adriaan Pauw kocht heette 'Het Huys te Heemstede'. Dit is er nog van over.

Adriaan vond het slot niet indrukwekkend genoeg. Smaken verschillen... Op de buitenlandse reizen die hij maakte als raadspensionaris, dat was toen een soort minister van Buitenlandse Zaken, zag hij veel prachtige kastelen met torens, ophaalbruggen, slotgrachten en tuinen.

Die wilde hij ook.

Daarom keek hij goed naar al die mooie voorbeelden en thuis maakte hij het Huys te Heemstede steeds een beetje mooier.

Er kwamen torens bij..., een brug... en binnen liet hij ook van alles veranderen.

Zo kreeg hij een bibliotheek met wel 15.000 boeken!

Het oude slot werd een echt lusthof...

Adriaan Pauw was niet het hele jaar in Heemstede. Hij woonde ook in Amsterdam en later in Den Haag.

Het Oude Slot in Heemstede werd vooral gebruikt voor feesten en partijen, voor ontvangsten van buitenlandse gasten, en de schout woonde er ook.

Om het allemaal nóg mooier te maken liet Adriaan Pauw bij het slot een tulpentuin aanleggen. Tulpen waren in die tijd heel geliefde bloemen. Maar ze waren ontzettend duur. Iemand die een tulpentuin kon laten aanleggen had veel geld, dus met zo'n tuin kon je lekker indruk maken! Toch kostten in die tijd sommige tulpensoorten zo veel geld, dat zelfs rijke mensen als Adriaan Pauw het een beetje te gek vonden om daar een hele tuin mee vol te zetten. Ze gebruikten dan een *spiegelkabinet*: een kastje met spiegels. Als je daar dan een paar tulpen omheen zette, leek het - door de spiegeling - véél meer. Pure nep dus!

Wat is er nu nog over van die mooie tuin en dat prachtige kasteel van Adriaan? Vanuit de lucht zie je al dat het kasteel weg is. Maar als je goed kijkt, kun je nog zien wáár het heeft gestaan.

Ook op de kaart van nu kun je nog vinden waar het Oude Slot heeft gestaan. In 1947 zijn de resten nog een keer opgegraven. Op de foto die toen gemaakt is kun je een beetje zien hoe het slot is gebouwd.

Jammer dat er van dat mooie kasteel niets meer over is op een paar bijgebouwen na dan.

Nou, dat is niet helemáál waar ... want...

...wat is dat dan? De brug !!! Die staat op alle afbeeldingen en schilderijen. En die brug bestaat nog steeds.

Die brug heet: Pons Pacis, ofwel de brug van de vrede.

ADRIAAN PAUW, VREDESTICHTER

Adriaan Pauw had als raadpensionaris veel invloed, ook in het buitenland. Koningen en koninginnen waren zijn beste vrienden. En sommige leden van koninklijke families hebben bij hem op het Oude Slot gelogeerd zoals..... koning Karel I van Engeland. Toen Adriaan Pauw hoorde dat deze koning onthoofd zou worden reisde hij snel naar Engeland om te kijken of hij dat kon tegenhouden. Helaas..... toen hij aankwam was Karel zijn hoofd al kwijt.

In 1646 kreeg hij echt een belangrijke opdracht. Hij ging met een aantal afgezanten naar Münster, dat tegenwoordig in Duitsland ligt. Onder zijn leiding werden daar de vredesonderhandelingen voorbereid.

De Nederlanden waren immers al sinds 1568 in oorlog met Spanje. Omdat ze in opstand waren gekomen tegen de Spaanse koning wordt de 80-jarige oorlog ook wel de 80-jarige opstand genoemd.

Tegelijkertijd vond de 30-jarige oorlog plaats tussen een aantal andere landen in Europa. Kortom, het was een grote chaos.

Omdat ook de Spaanse koning die lange oorlogen zat was, gingen vertegenwoordigers van de oorlogvoerende landen met elkaar rond de tafel zitten.

En mét resultaat! In 1648 werd de Vrede van Münster getekend; na 80 jaar oorlog was het nu eindelijk vrede!

Als herinnering aan zijn rol bij het tot stand komen van het vredesverdrag liet Adriaan Pauw deze brug bouwen: *Pons Pacis*, brug van de vrede.

ADRIAAN PAUW, HEER VAN HEEMSTEDEN

De Adriaan Pauwlaan...

een huis met zijn naam ...

een kerk met een pauwenwindwijzer...

een pauwenstaart in het plein:

... allemaal herinneringen aan 400 jaar geleden, aan 'de heer van Heemstede en Bennebroek' die we hier vandaag de dag nog kunnen tegenkomen.

In de 16 eeuw konden gewone, hardwerkende families rijk en belangrijk worden. Het liefst werden ze dan graaf of hertog. Maar titels kon je niet kopen. Adriaan werd geen hertog, geen graaf en geen prins, maar 'heer van Heemstede en Bennebroek'.

De familie Pauw was belangrijk geworden. Daarom hadden ze een eigen familiewapen. Dat wapen kun je nog steeds zien in de kerk op het Wilhelminaplein.

En de zwager van Adriaan Pauw staat zelfs op het beroemdste schilderij van Nederland.

STEM ADRIAAN PAUW:

'Ik ben in mijn tijd wel heel hard aan het werk geweest voor Heemstede.

Daarbij had ik eigenlijk steeds drie vijanden, of misschien is het beter om te zeggen: Heemstede werd eigenlijk aan drie kanten bedreigd:

In het oosten, het westen en in het noorden.

In het oosten lag déze vijand op de loer ...'

Het is nu nauwelijks voor te stellen, maar het grote meer dat ten oosten van Heemstede lag vormde met storm en opzwevend water een bedreiging voor

Haarlem, Amsterdam en Heemstede. Het Oude Slot is zelfs om die bedreiging in zijn geheel naar achteren verplaatst!

Adriaan Pauw wilde de dreiging van het water aanpakken. Hij liet daarom ingenieur Leeghwater onderzoeken wat met het Haarlemmermeer gedaan kon worden. Toen deze met plannen voor het droogleggen van het Haarlemmermeer kwam, vond Pauw de financiële risico's te groot! Het zou uiteindelijk nog 200 jaar duren voordat met het droogmalen van het meer werd begonnen.

In het westen werd Heemstede niet door het water bedreigd, maar... door stuifzand!...

Je had in Heemstede de Binnenweg en de Herenweg. Daar tussenin, maar ook verder naar het westen, lagen duingebieden.

Door de westenwind werden steeds meer stukken cultuurgrond ondergestoven door stuifzand, waardoor die grond onbruikbaar werd.

Door dat zand weer af te graven werden grote delen landbouwgrond wel weer bruikbaar.

Door vaarten te graven kon het zand in zandschepen worden afgevoerd. Bijvoorbeeld via de Blekersvaart of de Zandvaart naar het Spaarne (en verder naar Amsterdam).

Toen de duinen tussen de binnenweg en de Herenweg waren afgegraven, kon de Heerenlaan worden aangelegd. Nu is dat de Kerklaan.

Daar liet Adriaan Pauw slagbomen plaatsen. Deze gingen pas open als je hem betaalde, en kon je je weg vervolgen. Het eerste 'rekeningrijden' dus!

In het dorp waren linnenblekerijen en kleeblekerijen. Op de omliggende strandwallen kon het linnen in de zon gebleekt en gedroogd worden. Het schone duinwater was voor de blekerijen en wasserijen onmisbaar, het was dus niet zo gek dat veel mensen hier hun geld verdienden.

Ook Adriaan Pauw richtte een paar blekerijen op en hij verpachtte de net afgegraven grond aan blekers.

De Zandvaart kon door de Amsterdamse kleerschippers worden gebruikt om de schone en vuile was af en aan te voeren. Wel tegen betaling natuurlijk ... aan Adriaan Pauw.

Hij bemoeide zich met alles, en dat mocht hij ook als heer van de ambtsheerlijkheid. Dit waren sommige van zijn regels:

- Hij hield van jagen en om de konijnen te beschermen voor een verdrinkingsdood, mochten de hellingen van de vaarten niet al te steil worden.
- Hij gaf een weduwe toestemming om een oliemolen op te richten als ze hem maar betaalde voor het recht op de wind.
- Hij gaf boetes aan vechtersbazen.
- Hij vroeg belasting over het bier.

Op de resten van de oude Mariakapel, die tijdens het beleg van Haarlem door de Spanjaarden was verwoest, liet Adriaan Pauw een nieuwe kerk bouwen. En hij zorgde dat Heemstede een eigen parochie werd. Die kerk staat er nu nog, op het Wilhelminaplein. In 1625 werd de kerk als hervormde kerk in gebruik genomen.

Ook werd in dat jaar grond aangekocht voor een pastorie én voor een nieuwe school. De oude school had een schoolmeestershuis dat aan vervanging toe was.

Er werd een nieuwe school gebouwd aan de Voorweg en die school staat er nu nog. Dat is de Voorwegschool, de oudste school van Nederland!

En... er was nog een derde vijand van Heemstede: naast het water in het oosten, het stuifzand uit het westen, was het in het noorden de stad Haarlem die een bedreiging voor Heemstede vormde...

Met Haarlem waren er vaak conflicten over het grondgebied. Haarlem wilde steeds meer uitbreiden en dus wilde Adriaan Pauw afbakenen. Hij wilde laten zien wat bij Heemstede hoorde. Daarvoor liet hij kaarten maken en zette grenspalen neer. Zélf in het Spaarne!

Er ontstond ruzie over het plaatsen van een stenen galg. Haarlem wilde dat doen op een stuk grond dat weliswaar van Haarlem was, maar onder de rechtspraak van Heemstede viel. En aangezien Adriaan vanuit zijn mooie kasteel geen zin had in een uitzicht op een galgenveld maakte hij bezwaar.

De Haarlemmerhout was oorzaak van méér conflicten tussen Haarlem en Heemstede. Dit stadspark was Heemsteeds grondgebied maar in erfpacht gegeven aan Haarlem.

Er werd geruzied over:

- De Heemsteedse en Haarlemse kermissen die er werden gehouden en die veel geld opbrachten.
- Het drijven van zwanen op elkaars grondgebied. Zwanen waren een lekkernij in die tijd dus daar werd flink jacht op gemaakt.
- Het gans trekken, een tijdverdrijf dat door Adriaan Pauw op zondag werd verboden!
- Belastingopbrengsten van kroegen, herbergen en andere kleine winkeltjes die zich aan de rand van de Haarlemmerhout vestigden om Haarlemse belasting te ontduiken, maar die wel weer voor veel overlast zorgden.

Adriaan Pauw heeft heel wat te stellen gehad met zijn Heemstede.

Maar door zijn bemoeienissen werd de welvaart van Heemstede vergroot. Het aantal inwoners groeide, Heemstede werd beter bereikbaar.

Met Adriaan Pauw heeft Heemstede toch wel een heel bijzondere voorvader gehad. Door hem bleef Heemstede niet langer een middeleeuws dorp, maar kon het uitgroeien naar het Heemstede van vandaag!